

Belén MORENO CLAVERÍAS: *Consum i condicions de vida a la Catalunya Moderna. El Penedès, 1670-1790*, Vilafranca del Penedès, Consell Comarcal de l'Alt Penedès, 2007, 264 pàgines.

El treball de Belén Moreno –resultat de la seva tesi doctoral– s'inscriu en el marc d'un corrent historiogràfic que ha pres com a punt central de la seva anàlisi les pautes de consum en l'Edat Moderna, just abans de l'inici de la Revolució Industrial, el qual pretén explicar les transformacions d'aquest procés històric des del cantó de la demanda i no des del de l'oferta, com es fa habitualment. Per tant, el llibre de Moreno s'emmarca en una tradició historiogràfica que té, en terres ibèriques, representants tan notoris com Jaume Torras, Bartolomé Yun, Lúdia Torra o Montserrat Duran, entre molts d'altres. A l'Estat espanyol, un dels moments culminants per aquest corrent ha estat el VII Congreso de la Asociación Española de Historia Económica, celebrat a Saragossa l'any 2001, en la qual s'hi va dedicar tota una sessió plenària i que venia precedit de la publicació d'un volum sobre Castella i Catalunya editat pels dos coordinadors de la sessió.¹

1. B. YUN i J. TORRAS, *Consumo, condiciones de vida y comercialización: Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, Valladolid, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura, 1999.

Des d'aquest punt de vista, Moreno pretén aproximar-se a les pautes de consum i a les condicions de vida material dels catalans que vivien a les zones rurals durant el segle XVIII analitzant els béns materials de què disposaven: cases, eines, mobiliari, joies, diners en metàl·lic, inversions, etc. I per això, l'autora vol centrar-se en una de les zones més dinàmiques de la Catalunya moderna, com és el Penedès. Es volen explicar, així, les diferències que comporta la presència de determinats objectes en alguns grups socials i no en d'altres, les diferències d'inversió, la influència del gènere i també si a les zones rurals es va produir l'expansió del luxe i la moda de manera similar a com es produï, segons l'autora, a Barcelona i en altres ciutats europees al llarg del segle XVIII.

Amb aquest objecte, doncs, Belén Moreno utilitza com a font els inventaris *postmortem* de les notaries de Vilafranca del Penedès per a dos períodes 1670-90 i 1770-90, a més d'una mostra dels de Barcelona per al mateix interval temporal. Això significa un total de 670 inventaris de la capital del Penedès i la resta –uns 130– corresponents a la capital catalana. La mateixa autora reconeix algunes de les limitacions de la font. D'una banda, tot i que es tracta d'una mostra gens menyspreable (un 9%, si fa no fa, dels adults difunts en ambdós períodes), aquesta és limitada i amb un biaix cap a les classes més benestants, amb major propensió a inventariar els seus béns, com és lògic. D'altra banda, l'inventari presenta problemes per recollir els fluxos de la riquesa de les persones perides. A això s'hi afegeix el fet que, a causa del sistema successori català, els inventaris *postmortem* no valoraven monetàriament els béns mobles i immobles que s'hi recollien.

L'autora enceta el seu treball amb un capítol introductori en què aborda el desenvolupament econòmic de la regió penedesenca, fonamentat, com és prou sabut en l'especialització vitivinícola, en primer terme. A continuació, fa un repàs de les descripcions de què disposem sobre les condicions de vida de les famílies penedesenques a la darrerria del XVIII, que es deuen, sobretot, a les respostes dels il·lustrats Manuel Barba i Roca, de Vilafranca del Penedès, i Francesc de Papiol, de Vilanova i la Geltrú. A partir d'aquí, Belén Moreno desenvolupa el resultat de la seva recerca en els inventaris *post mortem* desgranant, per a cada grup social, l'anàlisi sobre els diversos tipus de béns que s'hi han localitzat i les implicacions que se'n poden extreure respecte al consum de béns mobles i immobles. Aquest recorregut s'inicia amb l'estudi sobre la pagesia, el grup més important sense cap mena de dubte, i continua amb la menestralia per acabar amb les elits locals formades pels burgesos de les lletres i dels negocis i per la clerecia provinent d'aquest mateix sector social, és a dir, els preveres beneficiats. Cada un dels apartats l'inicia amb un resum del que anomena com a consum mitjà absolut dels béns localitzats en la documentació (camises, llençols, mobles, plata, or, etc.) per passar després a una àmplia i detallada descripció d'alguns dels casos que il·lustren molt clarament el que l'autora ens vol demostrar, amb referències força detallades de les propietats immobiliàries i, molt especialment dels habitatges. Moreno conclou que, malgrat produir-se un augment tant de tipus quantitatiu com qualitatiu, representat en aquest darrer cas per la presència d'elements com ara coberts i xocolateres, per exemple, les llars de les zones rurals eren, a la fi del segle XVIII, molt similars a les d'un segle enrere. En aquest sentit, cal destacar que dins de l'àmbit rural aquests canvis es feren més evidents en les llars de les elits urbanes, més que entre les famílies pageses. En aquest sentit, Belén Moreno detecta una segmentació del consum, de manera que dóna més rellevància a la diferència entre els grups que no a les jerarquies de consum que es donen dins dels mateixos grups, sense negar, però, l'existència d'una jerarquia dins de cada segment.

Un cop feta l'anàlisi de les pautes de consum de pagesos, menestrals i elits urbanes, Belén Moreno s'endinsa en l'estudi de l'ostentació pòstuma i intenta destriar si existia un consum específicament femení per concloure que les diferències socials es mantenien després de la mort i que, en general i durant tot el període, el rang social determinava el luxe dels rituals mortuoris i de les sepultures, això d'una banda. I pel que fa al gènere, Belén

Moreno infereix que no és possible detectar un consum específic femení, fins al punt que mostra que allò que en l'època es consideraven luxes o frivolitats té més pes en els inventaris masculins que no pas en els femenins. Aquest fet l'atribueix a la rigidesa del marc jurídic català, que relegava la dona a un paper supeditat al gènere masculí.

Finalment, el treball de Moreno aborda les diferències entre les pautes de consum de les grans ciutats i les de les zones rurals, comparant el que es coneix de Barcelona amb el que ella ha trobat al Penedès. En aquest sentit, ens descriu com a la capital el consum de productes de luxe o que els imitaven s'havia expandit durant el segle XVIII, de manera que capes importants de la menestralia haurien gaudit, a la fi del període estudiat, d'uns nivells de consum de determinats productes que els acostaven, pel que fa a l'aparença, a les elits que fins aquells moments havien estat les úniques en detentar-les. D'aquesta manera, els cronistes barcelonins deixaren compte d'uns canvis socials a partir dels quals l'estatus ja no vindria determinat pel rang o per l'origen familiar, sinó per la renda. En comparar-lo amb el Penedès, Moreno ens demostra que aquest procés no fou uniforme a tot el país i que, en la zona estudiada, a la darreria del XVIII aquestes transformacions es trobaven encara en un estat incipient.

Cal deixar clar que el treball de Belén Moreno és encomiable. Primer, perquè penso que tracta un tema pertinent per a un període cabdal. I en segon lloc, perquè tots els que hagin treballat amb inventaris *post mortem* valoraran la dificultat que suposa sistematitzar un volum tan elevat d'aquest tipus de documents i l'autora se'n surt de manera reeixida. Tanmateix, no m'agradaria acabar aquesta recensió sense fer algunes puntualitzacions. En primer lloc, em referiré a l'àmbit geogràfic de l'estudi. El títol ens remet al Penedès, que hem d'entendre com la zona geogràfica aproximada que abraça l'actual Denominació d'Origen: un territori molt similar al que era l'antic Corregiment de Vilafranca. De fet, en la part introductòria sí que fa referència a ciutats com Vilanova i la Geltrú. En canvi, la documentació utilitzada és només de les notaries de Vilafranca, de manera que es circumscriu a un àmbit que es limita únicament a una part del Penedès –la comarca de l'Alt Penedès, concretament. Aquest fet no tindria més importància si no fos que al llarg del segle XVIII en la regió s'han produït canvis estructurals i ho han fet a ritmes diferents a la costa i a l'interior. D'aquesta forma, hauria estat interessant comparar què passa en les notaries de Vilanova i del Vendrell, on segurament hi hauria hagut canvis més acusats en les pautes de consum, atès el desenvolupament comercial de les ciutats amb platges exportadores com són Sitges, Vilanova o el Vendrell (amb la platja de Sant Salvador). Al cap i a la fi, el desenvolupament de la vitivinicultura provocà un augment dels intercanvis comercials que afavorí més les poblacions costaneres que les de l'interior. Això es reflecteix, per exemple, en un creixement més moderat de la població a Vilafranca (1% anual entre 1717 i 1787) que a Vilanova (2,4) o que al Vendrell (2,1). En definitiva, abordar aquests àmbits geogràfics hauria permès l'autora contrastar millor les implicacions dels canvis econòmics produïts al llarg de la centúria al Penedès.

En segon lloc, considero que, malgrat que les descripcions dels inventaris són prou interessants, en algun moment la reiteració d'aquestes fa que l'autora acabi exposant algunes coses que poden semblar obvietats. És evident que els pagesos rics vivien millor que els pobres, per exemple. Tal vegada, hauria estat més interessant abordar amb més intensitat les diferències entre les estratègies de creixement dels patrimonis de les famílies pageses i les famílies de les elits dels negocis o de les lletres. I em sembla que s'apunten, però no es desenvolupen, les diferències entre una menestralia que durant el procés d'industrialització va acabar convertint-se en empresària, plasmada sobretot en els paperers i els paraires de la vall de Bitlles, mentre que s'intueix ja en aquest període un procés de proletarització d'una part important de l'artesanat urbà vilafranquí. En aquest sentit, penso que Moreno demostra que la pagesia benestant es planteja una estratègia basada gairebé només en el creixement del patrimoni territorial, mentre que paperers i paraires segueixen una estratègia basada en la diversificació de les activitats i de les inversions.

Em sembla, a més, que el que fa l'autora no és tant abordar el paper de la demanda en el procés d'industrialització com explicar l'impacte del creixement del segle XVIII entre una classe mitjana o mitjana alta i les classes altes. Hauria estat interessant que, a més de fer-nos algunes descripcions del vestuari o dels aixovars inclosos en els inventaris, s'hagués fet un intent de sistematització per tal de determinar l'impacte del naixement de les noves indústries tèxtils i de quina manera aquestes haurien estat determinades per la demanda interna. Al cap i a la fi, fou el sector tèxtil el motor de la industrialització. Tanmateix, de ben segur que no és responsabilitat de l'autora: la font utilitzada mostra una de les seves limitacions.

Finalment, considero que Moreno generalitza excessivament el paper de la segmentació quan arriba a afirmar que els habitants de les ciutats «embogien» amb la propagació del luxe en contrast amb el camp. Sobretot perquè penso que dins dels diversos segments socials es produïren processos de diferenciació social. En aquest sentit, cal recordar que hi ha una vella polèmica entre els historiadors sobre el nivell de vida de la classe obrera durant la industrialització, o ens podem remetre al procés de proletarització de l'artesanat en el trànsit de l'economia d'antic règim a la societat industrial que, entre d'altres, ja va descriure magistralment Karl Marx.

En definitiva, ens trobem amb un bon treball sobre la Catalunya moderna, per a un territori que va ser cabdal per al desenvolupament subsegüent del nostre país, i ens mostra que els processos no són sempre uniformes en tots els àmbits socials i territorials. Belén Moreno ha fet un gran esforç per sistematitzar les dades procedents d'una font que no sempre és fàcil de tractar i que no ens proporciona mai tota la informació que caldria. Amb aquest treball, doncs, aprofundim en el coneixement d'un període fonamental en la història del nostre país.

RAIMON SOLER